

De wet van Tervuur (Romanfragment)

Het Einde, 4 juli 2011

Bij het eerste geluid van de sirenes sprongen de omwonenden uit bed en renden naar de ramen. Van veraf was al te zien dat de heuvel bij de bosrand in een rosse gloed stond. Iedereen begreep dat de school verloren was. Wie thuis weg kon, graaide wat kleren bij elkaar en voegde zich zo snel mogelijk bij de drommen toeschouwers in de laan die naar het gebouw voerde. Met uitzinnige lust vraten de vlammen zich een weg. Van het hoofdgebouw hield een zwart skelet nog even stand. Daarna zakte het ineem, een vonkenregen uitbrakend over de platte daken van de lager gelegen paviljoens, die zich onmiddellijk volzogen met verterend vuur. De brandweer kon weinig meer doen dan het publiek op afstand houden en de omgeving natspuiten, opdat niet ook het bos achter de school in brand vloog. Het gebouw hongerde schijnbaar naar verlossing, zo gretig gaf het zich over aan de vlammen. Tegen de ochtend keerden de kijkers zich af van de smeulende resten om thuis nog een paar uur te slapen.

Om acht uur verschenen de eerste leerlingen en docenten. Onvermijdelijk was de hilariteit onder de kinderen. De school afgebrand! Hier ging de fantasie van menige scholier in vervulling, al beseften de meesten dat ze binnen een week weer les zouden krijgen in haastig neergetakelde noodlokalen, ook al was de zomervakantie nabij. Tegen de vindingrijkheid van schoolmeesters en hun bazen was nu eenmaal niets bestand. Sommige leraren, vooral de mannen, moesten ook heimelijk lachen om de koolzwarte, dampende rechthoeken die het gebouw had achtergelaten in het glooiende landschap. Zij herkenden hun jongensdroom. Een enkeling dacht opgelucht aan de stapels achterstallig nakijkwerk die in rook waren opgegaan. Spoedig echter, kreeg de ernst de overhand of men veinsde ernst, om niet op te vallen.

Uiteindelijk kwam ook de directeur aanfietsen, zwoegend over de heuvel. Zijn hoofd, diep tussen de schouders, als bij voorbaat verontschuldigd, zwaaide bij iedere afzet van zijn benen ritmisch naar links en naar rechts. Hij moest telefonisch ingelicht zijn, maar waarom pas 's ochtends? Eenmaal afgestapt stond hij met bleke, opengesperde ogen naar de resten van zijn school te kijken. Af en toe wisselde hij een woord met een politieagent of met een van de docenten. Daarbij wiegde zijn hoofd als bij wikken en wegen, terwijl zijn afhangende armen fladderden of rilden naast zijn romp. Zo bewoog hij altijd, brand of geen brand. Naar gelang hun humeur en aanleg zagen buitenstaanders de motoriek van Theo Wischman als onderdanig, onhandig, bescheiden of gluisperig. Ingewijden zagen zijn vreemde manier van bewegen niet meer en namen in het algemeen weinig notitie van hem, zelfs niet nu hij de directeur van een afgebrande school was geworden. Wischman was bijna onzichtbaar, ook letterlijk, doordat haar- en huidskleur wegvielen tegen het onbestemde beige en bleekgroen van zijn kleding.

Daarentegen ging alle aandacht naar het schouwspel bij het verwoeste hoofdgebouw. Ritter, de eeuwige onderdirecteur, waadde met rubberen laarzen door het bluswater in de fietsenkelder. Maar eigenlijk liep hij tussen brokken vloer van de docentenkamer, die in zijn geheel naar beneden was geploft. Afwisselend met een ijzeren staaf en een spade wroette hij in de bodem en het zwartgeblakerde puin. De anders zo evenwichtige schoolleider zag rood van opwinding en scheen naar iets belangrijks op zoek. Maar wat viel er nog te halen uit deze hopeloze smurrie? Af en toe keek hij licht verwijtend omhoog naar zijn collega's, die besluiteloos aan de kant stonden. In Ritters ogen smeulden als altijd de demonstratieve rechtschapenheid en de ingebrekestelling van anderen. 'Ik probeer nog iets van het archief te redden,' zei hij, terwijl hij slappe en aan elkaar gekoekte papieren omhoog hield. Daar, in die nederige diepte, liep het lam Gods dat zich offerde voor de zonden van hen die geen archieven dachten te redden. Niet bij iedereen knaagde een geweten, men kende deze onderdirecteur, maar wie verwachtte de arrestatie van Ritter, twee weken later?

Kalzo, 1 juli 2011

De nacht blijft warm en vochtig. Het onweer van een kwartier geleden heeft geen verkoeling gebracht. Gelukkig, denkt Kalzo. Hij houdt van de klamme zomernachten die anderen benauwd vinden. De autobanden sissen op nat asfalt, maar de ramen staan weer open. Aan weerszijden van de stille laan geuren de bomen en het natte gras. Het is heerlijk om in het donker naar huis te rijden, met alleen het licht van de koplampen. Hij rekt dat genot door statig voort te glijden, ver onder de maximum snelheid. Zijn overhemd plakt aan zijn rug. Ook dat is lekker. Wie kan genieten van zijn zintuigen en lichaamsreflexen, maakt kans op geluk. Klein geluk of plat geluk, dicht bij huis. Sinds lang verdraagt hij geen vergezichten meer.

De hittegolf duurt al een maand. In de weekenden bouwt hij een houten huis in zijn achtertuin. Het zweet stroomt langs zijn lijf, maar hij geniet. Ik leef, denkt hij, terwijl hij in de verzengende zon het dak asfalteert. Rita wijst op haar voorhoofd en brengt hem glazen water.

Wie bij achtendertig graden een tuinhuis bouwt, is al ontoerekeningsvatbaar. Kalzo mag niet door uitdroging nog gekker worden. Maar hij noemt zijn blokhut een kantoor. Kantoren en waanzin gaan niet samen, zegt hij.

Na een bocht - aan zijn rechterhand verrijzen de omtrekken van een laag schoolgebouw - ziet hij opeens een vrouw onder de druipende bomen, een hand in liftgebaar omhoog. Het lijkt een gewone vrouw, in gewone kleren. Kalzo begrijpt eerst niet waarom hij toch iets vreemds ziet.

Hij neemt nooit lifters mee, maar nu remt hij af en stuurt naar rechts. Wat doet ze hier, zo alleen in de nacht? Een ongemakkelijk medelijden verdrijft zijn eenzellige plezier. Medelijden is verspilling, vooral als het niets oplevert voor slachtoffers. Meestal slaagt Kalzo erin om medelijden te vermijden.

Ze stapt naar voren, opent het portier en schuift naast hem. De vrouw zegt niets, knikt alleen. Ze knikt erkentelijk. Beleefd en erkentelijk. Wie op de juiste momenten erkentelijk is, voorkomt veel problemen. Soms wil Kalzo een nieuw boek over etiquette schrijven. Hoe hoort het eigenlijk? Eigentijds, maar met de rentree van begrippen als prudent, geserreerd en erkentelijk.

Snel schiet haar blik door de auto, van links naar rechts en van boven naar beneden. Kalzo ziet verbazing. Hij schrikt van haar bleekheid. Zo wit is geen mens, ze lijkt wel doorzichtig. Ze is geen geest, want hij ruikt levend vrouwenlijf. Hij schat haar tussen de dertig en de veertig. Onderweg kijkt hij af en toe naar haar wangen en hals, die geen sporen dragen. Haar huid is van glad porselein. Zwarte ogen schieten vuur in de duisternis voor hen.

‘Hoe heet u?’ wil hij vragen. Maar dat lijkt hem idioot. ‘Wie bent u?’ Misschien is dat minder idioot, maar hij vreest oeverloze antwoorden. Hij durft niet te vragen waarom ze ’s nachts langs de kant van de weg staat, al rekent hij niet op ontuchtige redenen.

Als hij thuis over de liftster vertelt, trekt Rita haar mondhoeken naar beneden. Weer zijn daar die vierkante hoeken in de doorgaans zachte glooiingen die vanaf de neusvleugels langs volle, brede lippen lopen. Hij kent het: een driftbui staat op uitbarsten. Haar ogen staan groot en bloeddoorlopen in het bruine gezicht. De donkere krullen steken overeind, als boze kurkentrekkers.

‘Sinds wanneer neem jij vreemde vrouwen mee in je auto?’ De woorden spatten uit haar mond. Hij hoort de dreiging van rollende medeklinkers, de harde ratel in ‘vreemde vrouwen’. Het kan mis gaan en dan is de nacht bedorven. En de dag erna, omdat hij dan blijft mokken over haar opvliegende, ziekelijke jaloezie. Hij wil het spektakel voorkomen.

‘Laat me mijn verhaal afmaken. Ik neem nooit iemand mee, geen vrouwen en geen mannen. Maar dit mens zag er zo vreemd en verlaten uit, dat ik niet anders kon.’

De formulering ‘dit mens’ kalmeert haar. Een aantrekkelijke leeftijdscategorie lijkt daarmee uitgesloten. Het vierkante naast haar mondhoeken verdwijnt, de storm gaat liggen.

‘Wat was er dan zo vreemd? Ze kon wel een hoer zijn!’

‘Bij dat slome dorp staan geen hoeren langs de weg. Nee, het was haar huid. Je ziet nooit iemand met zo’n huid. Ontzettend wit, zoals je zelfs bij blanken niet tegenkomt. Dit was buiten iedere blankheid, het was de radicale afwezigheid van kleur. Zo glad als marmer, geen rimpel of plooi te zien. Hoewel ik denk dat ze tegen de veertig was. Zoiets merk je aan de oogopslag, de manier van bewegen, de toonhoogte van een stem. Geen jonge meid meer en toch zo raar glad.’

‘Een albino?’

‘Nee, want ze had donkere ogen en zwarte haren, met hier en daar een streep grijs. Krullend, bijna kroezend, zoals jouw haren. Zwarte wenkbrauwen ook, die afstaken tegen die witheid. Je zou zeggen: ze is in geen tien jaar buiten geweest.’

‘Misschien was ze wit opgemaakt en kwam ze van een feest, een of andere verkleedpartij.’

‘Nee, ze had niets op haar gezicht. Ze droeg ook geen feestkleden.’

‘Nou ja, een vreemde huid. Dat is toch geen reden om iemand mee te nemen?’

‘Ik reed door die laan langs het bos. Je komt langs een heuvel waar een school op staat, die school waar Tervuur werkt.’

‘*Heeft* gewerkt,’ verbetert zijn vrouw. Hij gaat er niet op in.

‘Het had geregend, het asfalt glom en de bomen stonden nog na te druipen. Daar stond ze, onder een van die bomen. Ze viel op in het donker, met die witte kop en die witte hand waarmee ze stond te liften. Ik kon niets anders doen dan stoppen en haar meenemen. Het was alsof ze uit het niets daar was neergepoot, door iemand uit de auto geknikkerd: zoek het verder maar uit! Toen ze naast me zat, keek ze verbaasd om zich heen, naar van alles in de auto. Zoals een kind dat spannende knopjes en lichtjes ziet. Er was een vleug paniek. Maar ze staaarde vooral fanatiek voor zich uit, naar de weg.

“Wat een mooie auto,” zei ze.

“Waar moet je heen?” vroeg ik.

“Waar moet *u* heen?” Ze sprak keurig Nederlands, zonder accent. Ze zag eruit als een Zuid-Europese of Noord-Afrikaanse, ondanks dat bleke.

Ik zei: “In het centrum van Arnhem.”

“Kunt u me afzetten bij het Cort van der Lindenplein?”

Dat heb ik gedaan, het is hier vlakbij. Onderweg hebben we nauwelijks gepraat. Ze vroeg nog of we langs een telefooncel kwamen. Raar hè, wie belt er nog vanuit een cel?

“Mobieltje kwijt?” vroeg ik nog. Ze gaf geen antwoord en keek aldoor voor zich uit. Het paste wel bij haar ouderwetse kleden: netjes, maar tien modes geleden. Toch vond ik haar niet gek of excentriek. Een intelligente vrouw, die misschien tijdelijk de weg kwijt was. Ik moest steeds opzij kijken, naar dat rare, ongeschonden vel. Bij het Cort van der Lindenplein is ze op een bank gaan zitten, aan het plantsoen. Daar liet ik haar achter; ik durfde niets te vragen.’

Het is inmiddels twee uur ’s nachts en Rita zegt: ‘Het is nog warm. We gaan in de tuin zitten.’ Ze blijft rustig. Gelukkig, denkt Kalzo, dit keer geen achterdocht. Hij haalt een fles rode wijn en twee glazen. Ruim een uur zitten ze zwijgend naast elkaar. Kalzo kijkt naar de lichte rechthoek van zijn houten kantoor in wording. Morgen in de beits zetten, denkt hij. Soms ritselt een vogel of een egel tussen de struiken. Geen zuchtje wind. De kaars brandt op en dooft met een kort sissen.

‘Misschien zit ze er nog,’ zegt Rita.

‘Wou je gaan kijken? Het is één straat verderop.’

‘En dan? Stel dat ze er nog zit, wat moet je dan met haar?’

‘Je zou in ieder geval zien dat ik geen onzin heb verteld.’

‘Dat geloof ik zo ook wel. Kom, we gaan neuken.’

De voorwaarden voor geluk zijn aanwezig, tenminste voor het geluk dat Walter Kalzo mogelijk acht. Aan de witte vrouw met de zuidelijke trekken denkt hij niet meer.

Ritter, oktober 2011

Ritter mist de hoge passpiegel van thuis. In zijn cel heeft hij alleen een spiegel boven de wastafel. Toch inspecteert hij een paar keer per dag zijn uiterlijk, al lukt dat niet meer ten voeten uit. Wat hij nog kan zien, bevalt hem goed: de gezond blozende gezichtshuid boven de kort gehouden baard, inmiddels grijs doorschoten, en het stevige, bijna witte haar boven een hoog, glad voorhoofd. Heldere, blauwe ogen bevestigen het beeld van eerbiedwaardigheid en integriteit. Hij heeft een charismatisch uiterlijk, zonder dat zijn voorkomen neigt naar het ouwelijk patriarchale. Wie Ritter ziet, onderkent zijn morele kwaliteit. Hij staat per definitie aan de goede kant.

Kranten en televisie zijn hem vergeten. Na de ontdekking was hij een maand lang beroemd, toen viel de belangstelling weg. Mensen blijven alleen nieuwsgierig naar wat hun verstand aankan. Niemand kan zich indenken wat Ritter deed. Daardoor werd hij oninteressant. Maar de uitgever gelooft in hem en wil fors betalen, in de hoop dat later de belangstelling opleeft. Ritter heeft beloofd om alleen de feiten op te schrijven. Een roman zou ongeloofwaardig zijn.

Ongeloof was er overigens direct na zijn arrestatie. Had hij medeplichtigen? Nee, die waren niet nodig. Een beetje technische kennis was jarenlang genoeg voor de praktische zaken. Ritter overweegt om over zijn geweten te schrijven. En over de liefde. Niemand heeft zo liefgehad als hij.

Idealisten bouwden de scholen van de jaren vijftig, ook het Lyceum Veluwezoom. In een boek over architectuur staat: 'Licht, lucht en ruimte schikten zij tot een ideale plek om kinderen op te voeden. Glazen wanden, omlijst door ranke kozijnen, lardeerden de heuvel waartegen de school in een sierlijk gebaar was neergevlijd'. Ritter kent de tekst. Hij begrijpt niet veel dan zulk geschrijf, hoewel hij het citaat vaak verwerkte in toespraken voor ouderavonden en de plechtige uitreiking van eindexamen's. Van gebouwen die anderen mooi vinden, dringt de schoonheid niet tot hem door. Maar zelfs hij bespeurde in de gangen en de lokalen die naoorlogse sfeer van hoop.

De Koude Oorlog temperde dat optimisme. Voor de zekerheid bouwde men onder de school een atoomvrije kelder, groot genoeg voor ongeveer vijfhonderd mensen. Drukten de Russen op de fatale knop, dan kon de schoolbevolking een nucleaire aanval nog drie maanden overleven. Maar was de kelder wel bedoeld voor de school? Tijdens zijn eerste wandeling door het onderaardse zag hij enorme opslagruimtes voor conserven en diverse koelruimtes. Achter de slaapzalen waren toiletten en badkamers in overvloed. Er was een klein theater voor filmvertoningen en er waren twee compleet ingerichte gymnastiekzalen.

Alles in kunstlicht, dat werkte op een apart stroomnet of op een noodaggregaat. Er zijn nog enkele honderden van dit soort kelders in Nederland en ze zijn lang niet allemaal geheim. Vaak zijn ze omgebouwd tot parkeergarage. Blijkbaar verwacht niemand meer een nucleaire aanval of misschien weten de autoriteiten inmiddels dat daar niets tegen bestand is. Tijdens de rondleiding door de oude Van der Meer kwam Ritter in een soort commandocentrum, met landkaarten tegen de muur, van heel Nederland. Ze leken meer op stafkaarten voor militairen. Was dit bedoeld als ondergronds hoofdkwartier? Welke mensen moesten van hieruit nog zaken regelen?

De school bestaat, behalve uit het hoofdgebouw met een aula bovenaan de heuvel, uit drie paviljoens: rijen van zes lokalen, met platte daken, op verschillende hoogtes en parallel aan elkaar gebouwd. Op het laagste punt grenst een rij lokalen aan de provinciale weg. Via een haaks op de paviljoens aangelegde, hellende verbindingsgang lopen de leerlingen ieder uur van het ene naar het andere paviljoen. In 1957 boorden de bouwers een tunnel, horizontaal in de helling, ter hoogte van de middelste rij lokalen. Dat gebeurde 's nachts, met zwijgplichtige werklui als enige getuigen. Die tunnel voert rechtstreeks naar een ondergrondse ruimte. Niemand weet meer wie de opdrachtgever was, denkt Ritter. De gigantische kelder, onderverdeeld in drie verdiepingen, ligt tien meter onder de aula; daartussen zijn tonnen zand, beton en een loden mantel. Na zijn benoeming als onderdirecteur leidde de toenmalige directeur hem rond in het geheim. Van der Meer was een klassieke rector, met zilveren kuif en vlinderdas. Hij eiste discretie: 'Niet verder vertellen Ritter, want dan wil iedereen hier rondkijken.' Halverwege de jaren tachtig ging hij met pensioen. Zijn opvolger wist niets en anderen vergaten het geheim onder het maaiveld of ze gingen dood. Er was een sterk verloop binnen het lerarenkorps: collega's kwamen en gingen. Op den duur was er niemand meer onder het personeel die iets over de enorme kelder wist. Maar Ritter bleef op zijn post. De parallelle wereld onder het zichtbare schoolleven bleef hem bezighouden. Alleen *hij* wist van het luik in de bodem van zijn archiefkast, met daaronder de steile trap, die eindigde voor een stalen schuifdeur. En niemand kwam ooit in zijn werkkamer zonder dat hij erbij was. Er moesten nog andere ingangen en dus uitgangen zijn, maar die vond Ritter nooit.

Tervuur, 1959 en daarna

Tot zijn achtste jaar werd Tervuur door klasgenoten genegeerd of gepest. Er was iets met zijn uiterlijk, zijn spraak en de opvoeding thuis. Wie anders was, liep gevaar op het schoolplein. De grote, blonde jongens, met hoekige Noord-Hollandse koppen, dreven hem in het nauw en sloegen en schopten waar ze konden. Onderwijzers keken de andere kant uit en veinsden doofheid voor de sarrende spreekkoren. Gevaarlijker dan de openlijke geweldplegers waren de meelopers, de heulers met de macht. Zij waren vooral bang om zelf doelwit te worden en manipuleerden tussen de coulissen, zodat alle aandacht op Tervuur

gericht bleef. Deze slinkse trawanten waren het ergst. Feitelijk organiseerden zij steeds nieuwe pesterijen, nog voordat de leiders zelf op het idee kwamen. Zo leerde Tervuur al op jonge leeftijd veel over de menselijke natuur. Het maakte hem niet nederig, eerder arrogant.

Maar zijn kwelgeesten hadden zich misrekend. Abel Tervuur werd binnen één jaar langer en sterker dan de meeste andere jongens. De natuur snelde hem te hulp. Op een dag, na een zomervakantie, deed hij een kaakslag uit, afgekeken van een cowboyfilm. Hij koos zomaar iemand uit. Het slachtoffer rende jankend naar een leerkracht. Daarna won Tervuur meerdere vechtpartijen. Je kon je zaken regelen met je vuisten, stelde hij vast. Na deze ontdekking was het uit met het gedonder, al won hij alleen respect en geen liefde. Tervuur kreeg nauwelijks vrienden. Het gaf niet; thuis boeken lezen was voldoende. Hij las en herlas eindeloos een vereenvoudigde jeugdversie van De Graaf van Monte Christo. Maar later ging ook dat hem vervelen.

Op zijn twaalfde sloeg hij voor het laatst. Slaan werd overbodig en het vechten hield op. Niemand zou hem nog fysiek lastigvallen, het zou hem hogelijk hebben verbaasd. Niet meer bedacht op enig kwaad begaf hij zich met zijn lange lijf tussen soortgenoten. Tegenover meisjes bleef hij lange tijd onhandig en verlegen, naast snel opvlammende lust, die hij eerst nog verborgen hield. In zijn wezen sloop desinteresse voor sociaal verkeer.

Naarmate hij ouder werd, neigde hij meer naar misantropie en minachting. Alleen bij vrouwelijk schoon leek hij menselijker. Tervuurs geweldloosheid was luie luxe, geen vriendelijkheid. Wel werd hij argeloos. Hij onderschatte de gluisperds achter de schermen.

In 1973 werd hij leraar Nederlands, op een meisjesschool in een Betuws dorp. Hij was 21 jaar, kandidaat in de Nederlandse Taal en Letteren, straatarm en zonder enig idee hoe hij moest lesgeven. Maar er was geen andere sollicitant dan deze werkstudent. De school was protestants christelijk, de meeste leerlingen waren op zijn minst buitenkerkelijk. Dat gaf spanningen. De afdeling waaraan hij les gaf werd bezocht door boerendochters die lerares aan een huishoudschool wilden worden, zonder godsdienstige ambities. Ook Tervuur was ongelovig, meer van nature dan uit overtuiging. Naast de school was een inrichting voor moeilijk opvoedbare meisjes. Zo heetten jonge hoeren en incestslachtoffers toen. Hun lotgenotes van honderd jaar geleden waren nog 'gevallen meisjes'. Tussen de school en het gesticht liep een heg vol gaten. Personeel liep over en weer in en uit, de besturen van beide instellingen overlaptten elkaar.

De directeur-psychiater van de inrichting kwam uit een predikantengeslacht dat al anderhalve eeuw het dorp bestierde. Er waren straten naar genoemd. Maar deze directeur was een moderne zielenherder, die religieuze inspiratie vertaalde naar progressieve behandelmethoden.

De school ontving hem op bezinningsdagen als de Messias. Hij sprak dan bezield over hoe je als christen midden in je tijd moest staan en daar je

pedagogisch handelen uit moest afleiden. Onder de glazen koepel van de aula baadde hij in zalvend licht. Daarin priemden onverwacht de felle, zwarte kraalogen. De overwegend vrouwelijke collega's hadden onthutsende achternamen: Schikse, Fik, Bestebeer, Fokkepoot. Allen waren boerenmeiden op middelbare leeftijd, in steunkousen en jurken met bloemmotief. Allen leken op de directrice, juffrouw Obbel, alsof ze uit dezelfde, brede mal gegoten waren. Als niet alle leraressen ongetrouwd waren gebleven, met dorre schoot, dan had men van een matriarchaat kunnen spreken. Er waren wel een paar mannen, maar die waren onbetekenend, behalve de ontzaglijke Beukheimer.

Tervuur denkt nog vaak aan Beukheimer. Hij was voordrachtskunstenaar en leraar dramatische expressie. Thuis, in een achterhoeks dorp, was hij beeldhouwer. Wijd uitstaand, wit haar omkranste een kale bruine schedel. Hij sprak het hypercorrecte Nederlands van Indischen die hun accent verbergen, maar dan erg melodieus. Tervuur had bij de zinnen van Beukheimer de neiging om een drie- of vierkwartsmaat te slaan.

In een snikhete lunchpauze liepen ze samen door een aangeharkte nieuwbouwwijk. Opgestoven zand van de naburige bouwplaats in de voortuinen, schriële doorkijkwoningen. Een verlaten kinderfiets stooft in de voorjaarszon.

‘Ik mag dat wel,’ zei Beukheimer, ‘Waarom niet? Allemaal jonge mensen, die met nieuwe hoop aan een nieuw leven beginnen. Laat ze maar! Ze ontdekken vroeg genoeg dat alles verloren gaat.’

Soms ondernam Tervuur een zwakke poging om zijn lessen op die van Beukheimer af te stemmen. Dan kon hij tenminste die uren vullen. Zijn eigen ambitieuze plannen mislukten: in een uur had hij de literatuur van de middeleeuwen tot en met de jaren vijftig behandeld en daarmee alle kruut verschoten.

‘Maak je niet druk’ zei Beukheimer. ‘Ik doe maar twee dingen: alle gedichten van Slauerhoff voorlezen en leren zitten.’

‘Leer je ze zitten?’

‘Heb je wel eens gezien hoe die meiden op een stoel neerploffen? Vreselijk! Vooral als ze uit deze streek komen! Maar ik ben iets te bescheiden geweest. Ik leer ze ook nog lopen. Netjes met de ene voet voor de andere, zodat ze niet meer achter een denkbeeldige handkar lopen. Het zou ook iets voor juffrouw Obbel zijn.’

Beukheimers lach bulderde door de nieuwbouwwijk.

De grasgroene docent wist wel wie Slauerhoff was, maar hij had nog te weinig gezien van het lopen en neerzigen van meisjes. Na twintig jaar door de overheid gestuurde onderwijsvernieuwing erkende hij Beukheimers genialiteit. Toch verloor hij in dit Betuwse dorp snel zijn verlegenheid voor vrouwen en meisjes. Zijn vriendin, met wie hij spoedig zou trouwen, merkte dat en voorvoelde een einde.

De school ontving een christendemocratisch politicus op werkbezoek, die zich afvroeg of alle docenten wel gelovig waren. Kort daarna drong het bestuur aan op Tervuurs vertrek. Hij ging naar een andere school, waar hij zichzelf leerde lesgeven. De politicus zocht even later een goed heenkomen, toen uitkwam dat hij in de oorlog SS'er was geweest. De directeur van de aanpalende inrichting stond in de jaren tachtig nationaal voor schut: teveel pupillen ondergingen naakt de therapeutische naastenliefde. Beukheimer had gelijk: veel ging verloren. Maar soms was er gerechtigheid. En met christenen moest je uitkijken, begreep hij. Maar hij vergat het weer. Door die onverschilligheid zag hij de gevaren te laat.

Het sollicitatiegesprek op de nieuwe school, in een dorp aan een bosrand, zou een half uur duren. Tervuur verbaasde zich over de prachtige ligging van het gebouw, waarschijnlijk stammend uit de jaren vijftig, smaakvol neergevlid tegen een door bomen omzoomde glooiing. Onder een hoger gelegen hoofdgebouw lagen platte paviljoens met leslokalen, mooi van maatvoering, in een aangenaam ritme. Deze schoonheid, als een vrouwenleest, werkte onmiddellijk op hem in, bijna lichamelijk. Hier ga ik werken, wist hij. Op voorhand eigende hij zich de school toe.

Het gezelschap bestond uit een chique grijze directeur, een blonde, maar ook vroeg grijzende onderdirecteur met korte baard, een rossige voorzitter van de vaksectie Nederlands, een enigszins Indisch ogende vrouw van ongeveer vijfendertig en een kale vijftiger in spijkerpak. Allen, behalve de vijftiger, verbaasden zich over Tervuurs toenmalige uiterlijk: haren tot op de schouders, een tot de navel openhangend overhemd en een wijde, katoenen broek. Maar hij kreeg de baan, ondanks zijn subversieve voorkomen. De straffe kostuums kwamen later, juist toen door opstandigheid.

Tervuur was, wat men noemde, een mooie jongen. De directeur waarschuwde hem: 'Je hebt een vriendelijk gezicht en je bent nog erg jong. Bewaar afstand tot de leerlingen!' Hij zou die raad opvolgen en deed koel tegen knappe meisjes. Die stevenden echter op hem af, de professionele grens tussen docent en leerling negerend. Later kreeg Tervuur grauwe haren en een norse zuipkop, wat nauwelijks hielp. Maar hij raakte lange tijd geen verboden vruchten aan. Wel sneuvelde zijn prille huwelijk, omdat hij aan de haal ging met een blonde lerares Engels.

Ik blijf hier maar kort, dacht hij, en dan ga ik de journalistiek in of verder in de muziek. Hij was een redelijk getalenteerde pianist, als 'middengewicht' goed genoeg om mee te draaien in professionele pop- en jazzbands. Tervuur was geen ster, maar in goede tijden verschaftte de muziek hem een tweede inkomen. De school bleef echter decennia lang de enige constante in zijn leven, naast het huurhuis dat hij tientallen jaren bewoonde. Vrouwen wisselden om de vijf of acht jaar, zijn werk voor de klas gaf hij nooit op. Tegen zijn verwachting in ging het vak hem boeien. Bijna tegenstribbelend raakte hij steeds meer geboeid door

taalkunde en literatuur, lang na zijn afstuderen. Wat was er dan tegen om mensen tussen de dertien en achttien jaar een verteerbaar substraat aan te bieden? Wie meer vroeg, kon het krijgen. Tot het laatst bleef hij vasthouden aan dit simpele begrip van lesgeven. Hij hield niet van pedagogiek en didactiek. De orde in zijn lessen kwam vanzelf, met een opgetrokken wenkbrauw of een enkel bars woord. Zijn onderwijsvisie was eenvoudig als een blokkendoos. Tervuur kreeg het krankzinnige idee dat de school eigenlijk van hem was en dan vooral het gebouw, dat hij hardnekkig mooi bleef vinden. Tot zijn dood zou hij achteloos in en uit kunnen lopen, dacht hij. Hij dacht ook dat hij zijn eigen koninkrijk voor de klas kon scheppen. Misschien lukte dat voor enige tijd. Maar tegen het einde van de twintigste eeuw vroeg een groeiend leger van functionarissen om administratie en verslaglegging. Toen de wit gekuifde directeur met pensioen ging, trad een slappe jongeling aan als opvolger, een gezagsgetrouwe bureaucraat die voor de klas was mislukt. Langs de zijlijn bleef Ritter, de onderdirecteur, de meest machtige binnen de school. Het ging om hem. Waarom bleef Ritter onderdirecteur en ging hij niet voor het hoogste ambt? Het antwoord op die vraag kwam pas na de brand.

Wischman, 1959 en daarna

‘Theo Wischman is geen man, Theo is een meisje! Theo Wischman is geen man, Theo is een meisje!’

Minstens dertig kinderen dansten gearmd, in een kring om hem heen, steeds herhalend datzelfde, eenvoudige lied van twee regels. Dreigender dan de letterlijke woorden waren het monotone ritme en de dreinende, vlakke melodie. Ze vormden een massieve muur van minachting. Theo zag geen uitweg. Hij was ingesloten door kwaadaardige kinderen. Kinderen waren dieren, die zwakte op kilometers afstand roken.

Wat hadden ze nu weer tegen hem? Zijn ouders hadden een verkeerde, goedkope spijkerbroek voor hem gekocht: donkerrood in plaats van verschoten blauw en met de ritssluiting op zijn meisjes, met de flap naar de verkeerde kant. Een wanproduct uit een failliete partij. Maar kwam het alleen daardoor? Wekenlang al vonden ze steeds andere redenen om hem te pesten. Elke aanleiding was voldoende.

‘Theo Wischman is geen man....’

Soms wilde hij slaan, zijn vuisten planten in die boerenkoppen. Maar hij schrok terug voor het rechtstreekse gevecht, hoewel hij lang was voor zijn leeftijd. Met opengesperde, lichtgrijze ogen bleef hij zijn beulen aanstaren, niet bij machte om over die drempel te stappen, naar het bevrijdende, oplossende geweld van vuisten, builen en bloedneuzen. Desnoods verliezen en pijn lijden. Hij kon het niet, hij verstarde, als een gebiologeerd konijn in de lichtbundel van de stroper.

Deze ervaringen bepaalden voorgoed zijn schema van de werkelijkheid. De wereld, zo besloot hij als kind, bestond uit belagers en belaagden, uit sterke

aanvallers en zwakke slachtoffers. Er waren twee manieren om je huid te redden en te ontkomen aan die weke pijn van angst, die zich nestelde achter je knieën en vlak onder je maag. De eerste manier kwam erop neer dat je aansluiting vond bij het voetvolk van treiteraars, nog voordat de schijnwerper op jou viel. Vaak was beïnvloeding achter de schermen noodzakelijk, want de leiders waren te onverschillig of te lui om uit zichzelf te pesten. Stemmingmakerij onder handlangers was altijd het voorspel.

De tweede tactiek om buiten schot te blijven bestond eruit dat Wischman zich opwierp als beschermer van de zwakken, als voorvechter van vrede en saamhorigheid. Als de anderen daar intrapten, kon hij het spel van roofdier en prooi omzeilen. Met deze afleidingsmanoeuvre maakte hij zich onkwetsbaar, al was het maar tijdelijk.

Maar geen van beide systemen, handlangerschap of harmoniemodel, bleek feilloos. Op het schoolplein bleef Theo Wischman de onderliggende partij. Soms, als twee jongens hem met de knieën tegen de grond drukten, klonk vanuit de diepte nog zijn trillende stem:

‘Waarom doen jullie dit? Zullen we erover praten? We kunnen toch vrienden worden!’

Altijd was hoongelach het antwoord: ‘Moet je hem horen, die laffe lul!’

Hij leerde niets en hij ontsnapte niet aan vaste denkpatronen. Ook niet toen de terreur van het schoolplein voorbij was. Hij miste het overzicht en het vermogen om met nieuwe informatie nieuwe kansen te zien. In zijn studententijd en in zijn volwassen leven vervaagden de oude tegenstellingen en leek de realiteit minder rauw. Maar in zijn hoofd bleef het sjabloon bestaan: men was aanvaller of slachtoffer. Voor aanvaller was hij ongeschikt en als slachtoffer kon hij zich niet verdedigen. Daarom rommelde hij maar wat aan in een vaag tussengebied. Het liefst verkeerde hij in omgevingen die hij als kleinschalig en gemoedelijk ervoer, waar de verhoudingen zich makkelijk lieten kneden naar Hollandse begrippen als ‘knus’ en ‘gezellig’. Daar liep hij geen gevaar; voor de concurrentie in de volwassen maatschappij was hij ongeschikt. Grotere gehelen overzag hij niet. Spraak en manier van bewegen kregen iets schichtigs. In gezelschap schokschouderde hij, met vooruitgestoken hoofd en wegschietende blik. Armen en handen fladderden naast zijn romp, als de machteloze vlerken van een loopeend. Wie hem voor het eerst zag, werd onmiddellijk getroffen door zijn vreemde motoriek. Wischmans stem was licht en temerig, meer slap dan verwijfd. Het werd erger naarmate hij ouder werd. En juist toen hij de vijftig passeerde, verlangde hij naar viriliteit in karakter en verschijning. Maar die viel buiten zijn bereik; zijn mannelijkheid was evenzeer begrensd als zijn intelligentie.

In een onopvallende kantoorbaan was Theo Wischman redelijk gelukkig geworden. Toeval, misverstand en de verborgen agenda's van anderen dreven hem echter naar de positie van schooldirecteur, een voetstuk waar iedereen hem kon zien. Althans, iedereen die daarvoor moeite deed.

De laatste jaren van zijn werkzame leven verkeerde hij in een voortdurende staat van paniek. Een roddelend oud wijf, zo zagen vele collega's hem, waaronder de achteloze Tervuur, die nauwelijks op hem lette. En het lag voor de hand dat Wischman in Tervuur de agressor ontwaarde.

Ritter, juli 1984

Mensen die niet in God geloven, kunnen nooit tot ethisch besef komen, vindt Ritter. De in aanleg slechte mens heeft een moreel anker nodig, een aanknopingspunt voor zijn ideeën over goed en kwaad. De religie geeft houvast. Hoever zou hij gegaan zijn, als Hij niet steeds gezegd had: tot hier en niet verder. Ritter richt zich vaak tot de Allerhoogste. Ook nu, in zijn cel van enkele vierkante meters.

Op een dag stond ze voor zijn bureau, in 1984. Het was de laatste week van het schooljaar. Buiten zinderde de zomerzon. Ritter bedenkt zulke alliteraties zelf, alsof de geest van Tervuur in hem is gevaren, denkt hij. Toch hoort hij in gedachten ook diens pesterige geluid: 'Niet zo obligaat, Ritter! Soms is het de kunst om even niets te doen.' Hij ontglipte je altijd met zijn lenige spotlust. Je kreeg hem er nooit onder. Enfin, het is slecht met hem afgelopen. Je ziet wat er van mensen terechtkomt die zich overal te goed voor voelen.

Daar stond ze. Een meisje van zeventien jaar, in de vakantie zou ze achttien worden. Hij was vijfendertig, zijn haar was nog overwegend blond.

'Heeft u even tijd voor me?'

'Ongeveer een kwartier, om drie uur moet ik vergaderen.'

'Ik heb problemen thuis, daardoor gaat mijn schoolwerk niet goed.'

'Ernstig?' Ritter dacht nog aan ziekte of scheidende ouders.

'Het is mijn vader!'

'Ruzie?'

'Hij wil niet dat ik verder ga studeren en daar doet hij nu al moeilijk over. Ik zit nog niet eens in de eindexamenklas! Als hij een paar glazen bier op heeft, gaat ie slaan.'

'Jullie mogen niet eens alcohol!'

'Daar trekken die kerels zich niets van aan. Als je nergens over praat, dan kan alles. Maar de vrouwen houden ze kort.'

'Wat wil je gaan studeren?'

'Nederlands.'

'Dat verbaast me.'

'Ik ben hier geboren, ik spreek nauwelijks Berbers of Arabisch. Het komt door de lessen van meneer Tervuur. Toen ik mijn werkstuk over Louis Couperus af had, dacht ik: hier wil ik mee verder.'

'Louis Couperus?'

'Een schrijver van rond negentienhonderd.'

Ze lachte grote tanden bloot, vanachter volle lippen.

Ritter keek ernaar, langer dan voor een leerkracht verantwoord was. Maar God heeft hem inmiddels vergeven.

‘Ik lees geen romans, Samira.’

Haar gezicht stond weer ernstig.

‘Wat moet ik doen? Ik wil van huis weglopen.’

‘Waarheen?’

‘Weet ik niet. Ik wil alleen niet meer afgetuigd worden omdat ik anders denk dan mijn vader.’

Hij dacht dat ze overdreef.

‘Luister, Samira. Ik heb echt die vergadering om drie uur. Kom morgen in de pauze weer naar mijn kamer.’

Ze knikte, draaide zich om en liep naar de deur. Ritter wilde naar een map op zijn bureau kijken. Maar hij zag Samira’s smalle rug, de iets uitbottende heupen en het zwarte kroeshaar boven die lichtbruine hals. Samira heeft Arabische en negroïde trekken.

Dat formele beroep op vergaderplicht, heeft hij het daarmee bedorven?

Uiteindelijk werd hij toch haar redder, al ziet niet iedereen dat in.

Tervuur, juli 1984

Roef, roef ging de borstel door Marga's dikke, blonde haar. Tervuur zag het graag, tenminste als hij wakker was. Want meestal kon hij op maandagochtend uitslapen.

Marga had haast, ze moest om half negen lesgeven. Straks zou ze vloekend en tierend haar boeken en mappen bij elkaar graaien. Sleutels waren altijd zoek, als bij alle vrouwen.

'Pak je tas dan 's avonds vast in,' riep Tervuur vanuit zijn bed.

'Slaap je roes uit en hou je commentaar voor je!'

'Ik heb geen roes, ik drink bijna niets als ik moet spelen.'

Maar de voordeur sloeg al dicht.

Tervuur stond ook op en dook onder de douche. Hij had de vorige avond inderdaad weinig gedronken voor zijn doen. Als muzikant moest je fris blijven, meer dan een paar glazen kon hij zich niet veroorloven. Met zijn schaduwleven als pianist hield hij zijn alcoholgebruik nog enigszins in toom. Thuis rondhangen en naar feestjes gaan, daarmee begon het fatale slempen.

Hij hoefde pas om half twee naar school. Hij zou eerst ontbijten, dan hardlopen in het park en daarna weer een douche nemen. De halve ochtend die hem nog restte, zou hij besteden aan correctiewerk.

Toen hij zijn trainingsbroek en T-shirt aanschoot, ging de telefoon. Als hij opnam, kreeg hij misschien Ritter aan de lijn, zoals vaker op maandagochtenden, met de mededeling dat hij door een roosterwijziging eerder op school moest beginnen. Soms ontliet Tervuur zo'n oproep door opzettelijk onbereikbaar te zijn, in comfortabele onwetendheid. Maar nu nam hij op, met verstrekkende gevolgen.

Geen Ritter deze keer. De meisjesstem herkende hij onmiddellijk: die Marokkaanse kroeskop die altijd vooraan zat en dat vroegrijpe werkstuk over Couperus had geschreven.

'Kan ik u spreken?'

'Ik ben om half twee op school.'

'Liever nu meteen, ik ben vlak bij uw huis.'

'Samira, ik ga nog even hardlopen.'

'Over een half uur dan?'

Tervuur zat nog zwetend na te hijgen aan de keukentafel, toen de bel ging.

Blijkbaar kon ze nauwelijks wachten. Wat moest dat kind?

Hij ging haar voor naar de huiskamer, waar ze plaatsnam op een hoekje van de leren bank. Ze hing een beetje schuin en vogelachtig tegen de armleuning. Mooi was ze wel, met die volle lippen en die zwarte, iets schuinstaande ogen.

'Ik zit diep in de shit.'

Tervuur zweeg en wachtte. Hij zocht naar een houding als begripvol docent, een soort oom. Voor een tweede douche was geen tijd meer geweest. Misschien stonk hij naar zweet.

'Vette ruzie met mijn vader. Ik ben het huis uit gerend, omdat ie begon te slaan.'

‘Waarover ging die ruzie?’

‘Over wat ik na school ga doen. Thuiszitten, als het aan hem ligt. Ik word al gek bij het idee. Waarvoor ben ik dan al die jaren naar school gegaan, als ik toch niet verder kan studeren?’

‘Ik dacht dat je vader redelijk modern was.’

‘Zo doet ie zich voor op ouderavonden. Thuis is ie heel anders. Ik mag niks, mijn moeder trouwens ook niet. Als hij zou weten dat ik nu alleen met een man onder één dak ben, zou hij me vermoorden of op zijn minst verrot slaan.’

Hij kon het niet geloven. Op zo’n ouderavond, ongeveer een jaar geleden, had het echtpaar tegenover hem gezeten: de vrouw zonder hoofddoek en met een westers kapsel, de man in een donkerblauw kostuum met daaronder een lichtblauw overhemd zonder stropdas. Zwarte haren en een lichtbruine huid leken de enige kenmerken waarmee ze zich van Nederlanders onderscheidden. Beiden spraken weliswaar met een Noord-Afrikaans accent, maar zonder veel taalfouten. Vooral de man oogde bescheiden en vriendelijk. Zijn kinderen moesten het verder brengen dan hij, zei hij. Daarom moesten ze hun best doen op school. Hun toekomst lag hier, niet in Marokko. Ook meisjes moesten een goede opleiding krijgen, daarom waren ze blij dat Samira hoge cijfers haalde. De vrouw zei weinig en leek minder toeschietelijk, maar knikte bij alles wat haar man zei. Niet uit onderdanigheid, dacht Tervuur toen, want in haar prachtige gezicht blonken waakzaam de zwarte kijkers. Hadden deze mensen thuis middeleeuwse gewoontes en hielden ze elders de schijn op, of loog Samira?

‘Ik zou zoiets nooit van je vader verwachten.’

‘Ze weten wat jullie graag willen zien: nette, moderne Arabieren.’ Samira sprak in het meervoud, kennelijk doelend op de Marokkaanse man in het algemeen.

‘In gezelschap van Nederlanders spelen ze mooi weer!’

‘OK, Samira, voorlopig neem ik aan wat je zegt. Maar wat verwacht je van mij?’

‘Een onderduikadres. Misschien kan ik hier logeren.’

Wischman, 1970 en daarna

In de zomer van 1970 draaide hij *Natural Woman* vijftig keer per dag. De pianopartij stelde niets voor, maar Theo Wischman nam geen enkel risico. Er waren vier akkoorden in het intro en vijf losse noten in de opmaat voor het tussenstuk, waar Aretha Franklin zong: ‘O baby, what you’ve done to me!’ Gelukkig had hij de gedrukte bladmuziek, want op het gehoor kwam hij er niet uit.

De plaat stond in een andere toonsoort, dus moest hij alles opnieuw, een kleine terts lager, noteren op een vel met notenbalken. Dat kostte een halve dag zwoegen en rekenen. Hij stopte het papier in de map die hij van de bassist had

gekregen. Zijn knolgewassen met beverige staarten staken vreemd af bij het elegante notenschrift op de andere vellen. Maar het stond er.

De repetities van de band begonnen in september. In de lome nadagen van augustus speelde Theo alle nummers dagelijks door, op de elektrische piano die hij van zijn ouders had gekregen. Soms paste zijn spel aardig bij de platen die hij tegelijkertijd draaide, als hij maar flink met zijn rechtervoet stampte. Muziek was een kwestie van tellen en rekenen.

Natural Woman was het enige nummer dat hij zelf moest uitzoeken. Het zou gezongen worden door de nieuwe zangeres. Hij was zelf ook nieuw. Ze namen hem aan omdat hij in de verre omtrek de enige was met een elektrische Fender Rhodespiano. En in de weekends mocht hij in de stationcar van zijn vader rijden.

Ze heette Linda. Om haar oefende Theo speciaal op Natural Woman.

Onmiddellijk nadat hij opstond, draaide hij de plaat. Dan stoof zijn vader zijn kamer binnen, de vlokken scheerschuim om de briesende lippen: ‘Alsjeblieft, ‘s morgens vroeg geen schreeuwende negerinnen!’

Zijn vader was bioloog. Tot diep in de nacht werkte hij aan zijn proefschrift over de bedreigde huismus, die volgens hem gebaat was bij de handhaving van het klassieke dak van rode pannen. ‘Laat het pannendak ongemoeid en behoud daarmee de biodiversiteit!’ liet hij via zoveel mogelijk vaktijdschriften weten. Linda werkte in de plaatselijke kantoorboekhandel. God en gebod legden het af tegen het verzengende zwart van haar ogen. Als hij overbodige schriften kocht, zag Theo hoe ze langs de schappen liep. Haar heupen beschreven een horizontale acht.

Na twintig maten hield Linda op met zingen. Ze priemde een vinger naar de gedoemde pianist.

‘Wat is dit?’ siste ze.

Theo wees naar zijn map: ‘Ik speel precies wat er staat.’

‘Maar het slaat nergens op,’ zei de bassist. ‘En je timing is klote.’

Ook na de tiende keer werd het niks. Linda stampvoette met kleine, gifgroene pumps.

‘Hij zit ook zo stom naar dat papier te loeren. Zet je oren open. Muziek is geen wiskunde!’

Bij de tweede repetitie kreeg Theo bijnamen: boekhouder, student algebra.

De bassist, die een tergende verhouding met de zangeres begon, nam hem apart. ‘Het wordt niks,’ zei hij. ‘Weet je wat? Word geluidsman. Dan kun je verder geen kwaad.’ De bassist zou altijd een aardige man blijven, tot ongeluk van velen.

Het was een dubbele afwijzing. Hij was verbannen naar de bijzaken. Er zat niets anders meer op dan sjouwen met snoeren, luidsprekers en microfoons. De anderen gristen uit geschaafde koffers hun oude gitaren en saxofoons en

speelden, zomaar. De nieuwe toetsenman scheurde je ziel open, op het gesmade Farfisa-orgel!

Tussen Theo's hart en maag schuurde iets, ook om Linda, maar hij was tenminste nog een menselijk wezen. Spoedig werd zijn leven een reeks van aangenomen rollen.

In de tijd die zijn studie Nederlands hem liet, las hij alles over geluidsapparatuur. In feite deed hij niet veel aan die studie. Waarom ook? Literaire of taalkundige belangstelling had hij niet. Hij had op de universiteit maar wat uitgezocht om zijn ouders een academisch opgeleide zoon te verschaffen. Vooral in de ogen van zijn vader, de beroemde bioloog, wilde Theo iets betekenen. Lang na zijn dood, toen alle klassieke pannendaken waren verdwenen of op instorten stonden, zou Wischman senior nog door vakgenoten geëerd worden om zijn inzet voor de huismus, die voor uitsterven was behoed. Zonder hem was nooit die speciale dakpan ontwikkeld, waarmee nu ook moderne woonwijken broedgelegenheid bieden aan deze meest gewone onder de gewone vogels. Voor het behoud van biodiversiteit moest je ergens beginnen, al was het maar bij de huismus.

Op een gure novemberavond kwam Theo met zijn plan: een 'P.A.-systeem'. 'Wat is dat?' vroeg de bassist.

'Public Adress,' zei Theo, 'je stuurt het bandgeluid de zaal in en op het podium staan monitors, waardoor de muzikanten zichzelf kunnen horen.'

De bassist, die de baas was, liet zich overreden. Twintig keer speelden ze voor niks om de spullen af te betalen. Voortaan moest iedereen drie uur van te voren op de plek van een optreden zijn, voor het installeren en testen van apparatuur. Theo werd de belangrijkste man van de band. Als een gewichtig baasje rende hij over het podium heen en weer, terwijl de muzikanten urenlang werkeloos en verbitterd tussen rondzingende microfoons en piepende luidsprekers stonden. Theo drukte de aanschaf van steeds meer elektronica door, die nu eenmaal onmisbaar scheen bij een P.A.-systeem. Er brak een tijd aan waarin de band meer tijd, geld en energie besteedde aan dure spullen dan aan muziek. Men was in de ban van de bijzaken. Optredens waren er nauwelijks meer; het publiek ontvluchtte de piepende installatie. En niemand wist dat de geluidsman wel vaak, maar met onvoldoende begrip zijn vakbladen las. In het voorjaar zei Linda dat ze door Theo gegijzeld werden: 'Ik kap ermee.' Ze sloeg haar rode lakjas om en liep de oefenruimte uit. De band stierf.

Dan maar serieus Nederlands studeren, dacht Theo. Maar dat mislukte. Een professor nam Theo apart: 'Ik zie in jou geen neerlandicus of überhaupt maar een wetenschapsman. Is de lerarenopleiding niets voor jou?'

Theo volgde het advies op en binnen vier jaar leerde hij bijna niets over de Nederlandse taal en literatuur, maar een onafzienbare hoeveelheid didactische trucs, waarvan zijn leermeesters absoluut niet wisten of die nog sloegen op echte

gebeurtenissen in een schoolklas. Vlak na zijn afstuderen trouwde hij met een stevig meisje, dat zou uitgroeien tot een forse verschijning met enigszins bolle wangen. Wie haar welgezind waren, noemden Greet een flinke vrouw. De eeuwige zweem van een glimlach, rond een kleine mond, en de licht toegeknepen ogen getuigden van grote tevredenheid met zichzelf. Greet las bladen over een vrouwenemancipatie die zij allang had bereikt. Lichtelijk geïntimideerd had Theo haar ten huwelijk gevraagd. Maar een veilige haven was ook wat waard. Grees vader zat in een bestuur waaronder vele scholen ressorteerden. Zo kwam Theo aan zijn eerste onderwijsbaan en aan zijn volgende onderwijsbanen. Jarenlang genoot hij bescherming, die voor velen onzichtbaar bleef.

In de zomervakantie van 1976 dagdroomde hij over zijn eerste les. Hij zou het maken op die school. Tot in de kleinste details bereidde hij zijn lessen voor. Hij had een map vol schema's en modellen. Theo zou populair worden bij de meisjes, door zijn moderne aanpak. Van zijn eerste salaris zou hij een motorfiets kopen. Op voorhand liet hij een snor staan. Maar mensen van twaalf tot achttien jaar passen niet in schema's en afspraken. Ze *ruiken* het verschil tussen echt en *doen alsof*. Daar had hij niet op gerekend. Ook doorzagen ze zijn gebrek aan vakkennis en wezenlijke interesse in de onderwerpen die hij moest onderwijzen. Daar houden kinderen niet van. Ze delen mensen als Theo genadeloos in bij het gilde dat lesgeeft bij gebrek aan beter. Opnieuw voelde Wischman de dierlijke wreedheid van kinderen die hun prooi vonden. Vanaf de eerste seconde had hij een ordeprobleem. 'Die eikel kan alleen iets oplezen uit een map,' zeiden juist de mooiste meisjes, wrede schikgodinnen. Collega's die naast hem lesgaven, klaagden over de herrie.

Omdat Greet werkte, bereidde hij zelf ontbijt en lunchpakket. Ze gaf wel raad. 'Je moet opschieten, anders mis je de trein.'

'Het is maar tien minuten lopen.'

Het was nog donker. In het keukenraam spiegelden de bleke ochtendsmoelen.

'Waarom zoek je geen baan dichterbij huis? Pa vindt wel iets voor je.'

'Deze school bevalt me best en als ik de auto heb, ben ik er zo.'

'Begin daar nou niet weer over, Theo! Ik heb ook recht op de auto. En je weet hoe het zit op de maandagen.'

Hij wist hoe het zat. Nu de geslachten gelijk waren, lagen rechten onwrikbaar in een bestek voor jaren. Hij stond op en fantaseerde nog snel een wezen dat zich hijgend tegen het aanrecht liet dringen. Hij kreeg geen stijve, maar zulke beelden hielpen je de dag door.

'Ik zou je zo graag eens bezig zien voor de klas.' Ze stonden in de koude gang bij de voordeur.

Hij verstarde maar vond een antwoord: 'Veel meer dan schrijvende kinderen zie je niet. Als je ze onder de duim hebt, is er eigenlijk niets aan.'

'Maar je legt toch wel eens iets uit?'

‘Af en toe.’

‘Toch zou ik graag eens komen kijken.’ Het klonk naar controle.

Gelukkig stond de school in een andere stad. Deze vrouw, die snel hogerop zou komen in de aanpak van dyslexie, mocht geen zwakte ruiken. Ze zou hem aan repen snijden. Nu al werd hij langzaam ontmand, door baan en huwelijk.

De reis naar school was welkom uitstel. De trein deed er een half uur over.

Daarna bracht de bus hem tot onderaan een heuvel die in de dertiger jaren bebouwd was met ruime koopwoningen in het betere segment. Aan de andere kant van die wijk, in een klein dal, lag de school. Het langwerpige gebouw aan de vijver was van een benepen eenvoud. In het midden van de tweede verdieping was zijn lokaal. Zoals altijd kromp zijn maag ineen. Achter zijn ogen nestelde zich een vage pijn. En iedere morgen was daar de licht gekromde rector, in een ruim streepkostuum. Vanaf een galerij knikte hij de menigte toe met zijn benige, steenrode kop, waarover een olieachtige glans lag.

Brillenglazen fonkelden dreigend naar de zwakkeling van het docentencorps. Toen hij zijn lokaaldeur opende was er al hoongelach. De meute kolkte langs hem heen naar binnen. Hij viel net niet, maar zag al broodkorsten en propfen papier door het lokaal vliegen.

Hij zou nauwelijks aan het woord komen. Zijn vrouw mocht dit nooit weten. Hij moest nog jaren lesgeven, tenzij hij daar met een machinepistool een eind aan maakte. Deze laatste fantasie zou hem enige tijd op de been houden. Maar al gauw zocht hij naar verlossing: een nieuw begin, op een andere school!

Tervuur, 1984

In de zomer van 1984 verdween Lenie van Hoorn uit het zicht. Zij was een goede lerares Nederlands, maar helaas net zo bedreven in het drinken van sherry als in het onderwijzen van grammatica en literatuurgeschiedenis. De directie van Lyceum Veluwezoom wilde de leemte nog voor de grote vakantie opvullen. Terend op een uitkering wegens ziekte zou Lenie nog enkele jaren een alcoholisch en suïcidaal leven leiden, totdat ze in een novembernacht haar Toyota in een kanaal parkeerde.

Namens de vaksectie Nederlands voerden de rossige Zegveld en Tervuur de sollicitatiegesprekken. Van der Meer en Ritter vertegenwoordigden de schoolleiding. Toen de laatste kandidaat naar de gang verdween, wist Tervuur al wie hij het liefst in het lokaal naast hem wilde hebben: de levendige brunette van nog geen dertig. Hij dacht aan haar ranke enkels, soepele benen en billen om in te bijten. Diepbruine ogen, die vrolijk uitdaagden. Mals was ze inderdaad, in haar zomerjurkje, om letterlijk je tanden in te zetten. Voorlopig zeg ik niets, besloot hij. De anderen zouden immers zijn dubieuze motieven doorzien. Nog altijd was hij beschroomd om zijn interesses, waarvan hij vermoedde dat anderen ze overmatig en ongepast vonden. Normale mensen waren vast niet zo gulzig als hij. Op zichzelf stoorde dat hem niet, maar de confrontatie met sociaal meer aanvaardbare soortgenoten ging hij liever uit de weg. Lastig was alleen,

dat het malse meisje ook nog de meest verstandige dingen had gezegd. Bovendien leek ze voor het vak te kiezen en niet voor pedagogische kletspraat. Een zuivere redenering viel dus best op te brengen. Maar hoe moest je die voor het voetlicht brengen? Inhoudelijk prima, lekkere kont geen bezwaar? ‘Hebben jullie al een beeld?’ vroeg Van der Meer. Hij klonk onthecht. Over een paar jaar ging hij met pensioen. Van beslissingen zou hij nauwelijks nog consequenties voelen.

‘Die jongedame heeft pit,’ begon Zegveld. ‘Maar ik vind haar wat jong en onervaren.’

‘Dat is een onrechtvaardig argument,’ zei Tervuur, die toch het woord nam. ‘We zijn allemaal jong en onervaren geweest. Als je nergens kunt beginnen, blijf je altijd een onbeschreven blad.’

‘Ik begrijp waarom je haar verdedigt. Maar het gaat nu even niet om een knap smoeltje.’

Hij kon het hebben van de bedaarde Zegveld, die de rest van de mensheid alle mogelijke gekte gunde. Misschien was het onverschilligheid. Ook Tervuur was verdraagzaam omdat de meeste mensen hem niets konden schelen.

Ritter had tot nu toe gezwegen en alleen geschreven in zijn notitieboekje. Alles noteerde hij, waarschijnlijk al zijn hele leven lang, in een onberispelijk, maar minuscuul handschrift. Hij koos voor de jongeman met het kleurloze vlashaar, die lang gepraat had over ‘ dicht bij de leerlingen staan ’ en ‘ een goede sfeer in de les en daarbuiten ’. Vooral ook daarbuiten. Tervuur vond het week gezwets, maar hij wilde dat niet zeggen. Ritter, de eeuwig eerbiedwaardige, was immers toch de baas. Ook nu weer kaapte de onderdirecteur het morele gelijk voor hun neus weg:

‘Het spreekt me erg aan dat hij vooral vanuit de leerling denkt en niet alleen leerstofgericht bezig is. De leerling centraal, daar zijn we het toch allemaal over eens?’

Tervuur waagde het niet om hier tegenin te gaan, ondanks de weerzin die in hem omhoog kolkte.

‘Ik heb gehoord dat hij op zijn huidige school ordeproblemen heeft,’ zei van der Meer.

‘In een nieuwe omgeving kan het heel anders lopen. Daar zijn genoeg voorbeelden van. Ik vind dat we Wischman hier een kans moeten geven.’ Toch klopte hier iets niet, vond Tervuur.

‘Het blijft gek,’ zei hij ’s avonds tegen Marga. ‘Ze kiezen voor een onbeduidende figuur, die bovendien bekend staat om de rotzooi in zijn lessen. Terwijl we een kordate juffrouw konden krijgen, met een flinke portie vakkennis.’ Eerlijk gezegd wist Tervuur niet meer hoe hij tijdens een sollicitatiegesprek van nog geen half uur iets over de geleerdheid van de mooie brunette had kunnen vaststellen. Maar hij wilde absoluut vermijden dat Marga het dubieuze van zijn motieven zou doorzien. Zijn bijkomende motieven. Hij

had ook eerlijke motieven, wilde hij graag geloven. Hopelijk zou Marga bij de woorden ‘kordaat’ en ‘juffrouw’ denken aan een potige brildraagster met behaarde benen.

‘Misschien had die jongen goede onderwijsideeën.’ Het was niets voor Marga om zoiets te zeggen. Ook zij was afkerig van de pedagogische wartaal waarmee ministeries en hun adviesbureaus vele nota’s volschreven. Overheidsklerken die zelf niets wisten van Engels, Duits, aardrijkskunde en geschiedenis en die al helemaal niets begrepen van kinderen in een klaslokaal. *Dat* soort mensen had onderwijsideeën.

‘Het bekende gezeik over dicht bij de leerlingen staan en aansluiten bij hun leefwereld. Dat slappe gelul, waar juist die kinderen van moeten kotsen. Van de schoolleiding mocht hij er bijna een kwartier over doorzwetsen. Over het vak heb ik geen woord gehoord, ik weet niet eens op welk onderwerp hij is afgestudeerd. We hebben verdomme iemand nodig die het lijdend voorwerp kan uitleggen en thuis ook nog eens een boek over taalkunde openslaat. Iemand die iets zinnigs kan vertellen over Vondel of Hermans. Of desnoods iets onzinnigs, maar zonder neer te hurken bij de kinderziel en bij voorbaat te capituleren voor de denkwereld van zestienjarigen.’

‘Wind je niet zo op. Was er dan tegenin gegaan, vanmiddag. Wat vindt Zegveld daar dan van? Het is de zoveelste keer dat de schoolleiding een benoeming doordrukt die jullie niet zien zitten.’

‘De schoolleiding, dat is Ritter. En dat zal nog erger worden als Van der Meer met pensioen gaat, let maar op!’

‘Dus Ritter beslist in zijn eentje wie jullie aannemen?’

‘Je werkt zelf ook op die school! Je ziet toch hoe hij iedere vergadering domineert met zijn diepe stem, dat langzame praten en dat vertoon van zorgvuldigheid en consciëntie! Wie het niet met Ritter eens is, krijgt een ethisch tekort aangepreut. Jouw normen en waarden deugen niet. Je gaat het zelf nog geloven ook. Zo werkt het ook bij sollicitatiegesprekken. Hij weet het zo te draaien dat alle anderen hem de meest edele motieven toedichten. Even later sta je buiten met het gevoel dat je bent bestolen, maar dat besef komt altijd te laat. We krijgen een zwakke broeder als collega, met het charisma van een dweil.’

Marga ging hier niet op in en wilde duidelijk over iets anders beginnen:

‘Wat gaan we doen met dat Marokkaanse vriendinnetje van je?’

Tervuur haalde een nieuwe fles wijn uit de keuken en schonk de glazen vol. Dat gaf bedenktijd.

‘Geloof je haar verhaal?’ vroeg Marga?

Tervuur twijfelde tussen twee mogelijkheden: te boek staan als naïeve goedgelovige of als iemand die signalen van mishandeling negeerde en daar later gedonder mee zou krijgen. Waarom heeft u toen niet aan de bel getrokken, meneer Tervuur? Waarom heeft u de hulpvraag niet herkend? U had een tragedie kunnen voorkomen!

‘Als we aannemen dat ze de waarheid spreekt, wat doen we dan?’

‘Ik hou je niet tegen als je haar in huis wilt nemen,’ zei Marga. ‘Maar ik geef je op een briefje dat ze verliefd op je is en dat ze een manier zoekt om in je buurt te komen.’

‘Verliefd? Het kind is nog geen achttien en ik ben tegen de veertig!’

‘Je hebt je kop mee. Dat wordt nog eens je ondergang! Bovendien heeft ze – kennelijk- een falende vader. In jou zoekt ze compensatie: vader en minnaar in één.’

‘Dat ruikt naar Freud, de Weense kwakzalver. Ik vertel Samira morgen dat ze voorlopig hier kan logeren.’

‘Als je maar met je poten van haar afblijft!’

‘Ik ben geen kinderlokker.’

Wischman, 1984

‘Hoe ging het?’ riep Greet vanuit haar werkvertrek. Waarom kon ze niet wachten tot Theo zijn tas had neergezet en was gaan zitten in de huiskamer? Binnenshuis stond hij direct onder het regime van haar stemgeluid, waarmee ze hem altijd scheen te ondervragen.

‘Ik hoor het donderdag.’

‘Pa heeft allang met Ritter gepraat, je krijgt die baan.’

‘Ik weet het niet, er zijn nog andere sollicitanten.’

‘Ben je opgelucht?’

Ze negeerde blijkbaar zijn opmerking over de andere kandidaten. Was ze zo zeker van de invloed van haar vader? Wat wist ze inmiddels over de chaos in zijn lessen? Theo liep haar kantoor in, dat feitelijk een zijvertrek van de woonkamer was. Ze had zich omgedraaid op haar bureaustoel en keek hem aan, met toegeknepen ogen. Zij wilde een antwoord op haar vraag.

‘Opgelucht is niet het woord. Bovendien weet ik het echt pas donderdag.’

Ze lachte schamper en boog zich weer over haar werk, ongetwijfeld een nieuwe dyslexietest, waarmee het kleinste spoor van leesblindheid nog kon worden opgespoord. Gouden handel.

Theo liep naar de woonkamer, nam plaats op de bank en zette de televisie aan. De middageditie van het nieuws drong niet tot hem door. Verschillende, verwarrende gedachten flitsten door zijn hoofd. Een nieuw begin, kon dat? Als hij eerlijk tegenover zichzelf was, moest hij toegeven dat hij daarnaar verlangde. Het beschamende afleggen en een ander persoon worden, vergeten en zelfs ongedaan maken wat anderen – nota bene minderjarige vlerken – je hadden aangedaan. De nauw verholen spot en meewarige minachting van collega’s uitwissen door een volledig nieuwe start op een andere school. Kon hij daarmee een nieuwe Theo Wischman worden, die de voorafgaande blamage zou vergeten? Eindelijk een flinke, mannelijke man! Maar het kon mislukken.

‘Zet even theewater op.’ Greet fleemde, het klonk deze keer niet als een commando. Wat betekende dit nu weer?

Kalzo, de nacht van 1 op 2 juli 2011

Walter Kalzo is een reclameman. Daarmee is veel goeds gezegd, vindt hijzelf. Want alle creatieve potentie komt samen in dat prachtige vak, dat geen ander doel heeft dan verkopen. Wie denkt dat hij een auto, keukenmachine of tube tandpasta koopt, houdt zichzelf voor de gek. Je koopt een idee over jezelf, een imago, een emotie of een vermeende plek in de sociale pikorde. Beeld, tekst en geluid verkondigen geen andere boodschap dan dat je bent wat je draagt, eet, berijdt of aan je lijf trekt. Jaren geleden zag Kalzo op televisie een satirisch bedoelde pseudoreportage over een reclamebureau, uitgezonden door een zichzelf als ‘alternatief’ beschouwende omroeporganisatie. Het programma heette ‘Identity’. Die titel was geënt op een door het centrale personage, directeur van het reclamebureau, vaak herhaalde zinsnede: ‘Your car is your identity!’

Kalzo begreep heel goed de dubbele bodem en de maatschappijkritische bedoeling van de ‘documentaire’. Maar hij dacht: mij best, bij die wereld wil ik horen. Reclame is verbeelding, misleidende fictie misschien. Wie dat vak beheerst, stelt zich op één lijn met grote kunstenaars die de katholieke kerk eeuwenlang hielpen bij hun propaganda en boerenbedrog. Dan was het aanprijzen van een koffiezetapparaat vele malen onschuldiger.

Wij communiceren met onze entourage, die in de moderne, industriële wereld nu eenmaal bestaat uit goederen. Kleren, schoenen, meubels, huishoudelijke apparaten en auto’s hebben alle waarden vervangen omdat ze rechtstreeks verwijzen naar geld, onze enig overgebleven maatstaf. Kijk eens hoeveel ik kan uitgeven! Nu wil je vast wel met me neuken.

Zou Rita bij hem blijven als hij financiële problemen zou krijgen en geen dure reizen en restaurants meer zou kunnen betalen? Kalzo was er niet helemaal gerust op, maar wat gaf dat?

Karl Marx had volkomen gelijk met zijn theorie over het ‘warenfetisjisme’. Bovendien was het rijk van de oppervlakte een goede verblijfspot voor iemand met een dood kind.

In het rijk van de oppervlakte werd je met rust gelaten.

Maar nu had hij geen rust en staaarde hij naar de gordijnen en het diffuse maanlicht daarachter. Dit gebeurde ongeveer één keer per maand. Dan dacht Kalzo na over zijn gemiste kansen. Meestal gingen die gedachten over het verloop van gesprekken die zijn verdere leven hadden bepaald. Soms gingen ze over zaken die hij niet had afgemaakt. Kalzo, die door vriend en vijand werd beschouwd als energiek en doortastend, verweet zichzelf een groot gebrek aan doorzettingsvermogen. Was het bijvoorbeeld werkelijk onmogelijk geweest om zijn studie Nederlands af te maken? Op andere momenten speelden zich in zijn hoofd denkbeeldige, alternatieve scenario’s af, die doorgaans inhielden dat hij zijn eer en zelfrespect beter had bewaakt dan in werkelijkheid was gebeurd.

Op een dag, de zomervakanties waren in aantocht, had een zoveelste jongere vriendin verteld dat ze misschien niet op zijn verjaardag zou komen. Op de bewuste datum was ze uitgenodigd op een jetsetfeestje in Zuid-Frankrijk, ter ere van de zestigste verjaardag van een vorige amant, die onwaarschijnlijk rijk was geworden in het vastgoed. De vermoedelijke aanwezigheid van welgestelde en machtige mannen joeg hem angst aan. Annette had hem al meerdere keren laten weten dat rijke Mercedesrijders het ‘handiger hadden aangepakt’ dan Kalzo, die nog steeds een onbekende en matig verdienende copywriter was. Alleen al de overweging – ze had nog geen besluit genomen – om zich door een ex-vriend te laten fêteren in plaats van op Kalzo’s balkon het glas te heffen op zijn vijfstigste levensjaar, krenkte hem tot in het merg van zijn botten.

‘Het is volkomen onschuldig,’ zei ze. ‘Je kunt me toch wel iets gunnen! Zoiets kan ik niet laten lopen! Iedereen komt er en Gerard Joling gaat er zingen!’ Haar kinderlijke wanhoop voer op uitroepkens.

Iedereen is belangrijker dan ik, dacht Kalzo bitter. Zelfs een platte relnicht, die zijn bekendheid onderhoudt door te kwekken over zijn haarimplantaten.

Waarom toen niet naar de botte bijl gegrepen?

‘Ga lekker naar Nice en laat je naaien door een of andere makelaar, dan kun je terug in Nederland een ander vriendje zoeken. Ik kap ermee, en wel onmiddellijk.’ *Dat* had hij toen moeten zeggen. Maar hij liet het lopen en was zo zwak geweest om nog kansen te zien in een kwakkelende verhouding. Waarom toen niet de gelegenheid aangegrepen om afscheid te nemen van iemand die tien jaar achtereen, iedere zomer, naar hetzelfde vakantieadres op de Canarische eilanden was gevlogen en al die tijd had gedacht dat ze ‘in Spanje’ zat in plaats van pal westelijk van Noord-Afrika en die zonder enige schaamte beweerde dat Suriname een ‘prachtig eiland’ was? Iemand die dacht dat het woord ‘tonnage’ sloeg op de ‘toon van het gesprek’! Waarom wogen een smalle taille en sierlijk uitbottende, ronde meisjesbillen zo ruimschoots op tegen de monumentale domheid die Kalzo te lang op de koop toe had genomen? Zulke verslavingen voerden naar de ondergang.

Kalzo had de snoepreis naar Nice geaccepteerd en aangenomen dat Anette zich daar niet had misdragen en hij was nog een half jaar doorgesukkeld in een dubieuze affaire. Wel hield hij er enige triomf aan over. Uiteindelijk had hij Annette rijkelijk bedrogen met Rita, die nu zijn vrouw was. Hij besepte echter dat dit overwinningsgevoel kinderachtig was. Liever had hij destijds Annette meteen een schop onder haar welgevormde reet gegeven.

Maar dit was luchtige operette. De zwarte ernst betrof zijn overleden kind. Had het nog geleefd als hij op barse toon de dienstdoende neuroloog had gesommeerd om onmiddellijk te verschijnen? Aan de andere kant: welk leven was dit kind tegemoet gegaan? Had hij maar de knorrige schoolmeestershouding van zijn vriend Tervuur, die daarmee – in principe - veel voor elkaar kon krijgen. Jammer dat die man zoveel zoop!

Tervuur, juli 1984

De zomervakantie was begonnen. Samira sliep op Tervuurs werkvertrek en hing overdag rond in de huiskamer, lezend en televisiekijkend. Als Marga weg was, vroeg ze of de zonwering naar beneden kon. Was die omhoog getrokken, dan vermeed ze zorgvuldig om langs de ramen te lopen.

‘Weet je moeder hiervan?’ vroeg Tervuur. Hij begreep inmiddels dat de moeder toegeeflijker was en Samira had hem verteld dat ook zij leed onder de tirannie van de vader.

‘Ze denkt dat ik bij familie logeer.’

Tervuur vroeg zich af hoe dat in zijn werk ging. Eén telefoontje tussen de moeder en het voorgelogen logeeradres, en het bedrog zou uitkomen.

‘Kun je haar niet vertellen dat je hier bent?’

‘Dat gaat iets te ver.’

‘Ik dacht dat je met je moeder beter kon opschieten.’

‘Ze is moderner in haar opvattingen, maar als ze zou weten dat ik alleen met een docent in zijn huis was....’

‘Marga woont toch ook hier?’

‘Maar die is boodschappen doen, dus zijn wij nu alleen. Dat zou volgens onze cultuur al helemaal niet kunnen.’

‘Wat denken die lui, dat westerse mannen voortdurend meisjes bespringen?’

‘Ja.’ Ze lachte, eindelijk.

Tervuur zag de prachtige, volle lippen, waarachter een gulzige rij tanden. De mond van een mooie negerin. Terug in je hok, maande hij zichzelf.

‘Wat zijn je plannen? Volgende week gaan wij naar Frankrijk. Ik kan je hier niet alleen laten.’

Lafheid, dacht Tervuur. Ik overleef met lafheid, bang als ik ben voor Marga’s reactie. Waarom dit prachtige kind niet in mijn armen gesloten? Kom op, ga mee naar Frankrijk en slaap desnoods tussen ons in! Keer op keer capituleerde hij voor meningen die er in nette huiskamers mee door konden. Hij vreesde ook het oordeel van Marga, die bij de buitenwacht te boek stond als libertijns maar binnenshuis de klassieke jaloerse vrouw was.

‘Met ingang van volgende week kan ik misschien echt bij die familie terecht.

Dan hoef ik mijn moeder niet meer voor te liegen.’